

AJANKOHTAISTA

Teaching History for a Europe in Common (THIEC) – Eurooppalainen historian opetuksen tutkimus- ja kehityshanke

Stanislas Hommet & Jan Löffström

Berliinin muurin kaatumisen jälkeen vuonna 1989 Euroopasta on muodostunut yhä enemmän muistojen ja muistelemisen näyttämö: historiaa, etenkin kipeää historiaa, koskevan keskustelun määrä on kasvanut räjähdysnomaisesti. Tällä historiallisten kipukohtien muistelemisella on ollut Euroopan valtiollisessa, yhteiskunnallisessa ja kulttuurisessa kudoksessa eräiltä osin yhtenäistävä, eräiltä osin hajottava vaikutus. Kipeää menneisyyttä koskevat kokemukset, muistot ja tulkinnat ovat asioita, joiden ympärille voidaan kokoon-tua sovinnon ja uuden yhteistyön merkeissä ja joista voi muodostua ihmisten sosiaalisen tai kulttuurisen identiteetin yhteisesti jaettu osa. Ne voivat kuitenkin olla myös konfliktin, keskinäisen epäluulon ja katkeruuden aiheita, joista kiistelemisen luo, ylläpitää ja vahvistaa väestöryhmien, alueiden ja valtioiden välisiä muureja ja juoksuautoja. On hyvin osuvaa, että historiantutkijat Malgorzata Pakier ja Bo Stråth ovat asettaneet Euroopan nykyistä muistelukulttuuria koskevan artikkelikokoelmansa otsikkoon kysymysmerkin: *A European memory?* (Pakier & Stråth 2010.)

Kipeää historiaa ja historiallisia vääryyksiä koskevien kysymysten yhteydessä on usein keskusteltu, millaisia sisältöjä ja tavoitteita historian opetuksella Euroopassa nykyään on ja tulevaisuudessa tulisi olla. Esittelemme seuraavassa hankkeen *Teaching History for a Europe in Common* (THIEC), jonka tavoitteena on kehittää välineitä kipeän historian käsittelyyn koulujen historian opetuksessa sekä opettajien koulutuksessa. Pedagogisten ratkaisujen kehittelyn perustaksi hankkeessa tutkitaan lukiolaisikäisten nuorten historiatietoisuutta kuudessa Euroopan eri maassa.

Kipeän menneisyyden käsittely historianopetuksessa – miksi aihe on tärkeä

Kahdenkymmenen viime vuoden aikana muistin politiikka on yleistynyt joka puolella Eurooppaa. Tarkemmin sanoen kyseessä on ”oikeudellis-normatiivisessa kehityksessä harjoitetun julkisen muistamisen politiikan” (Mink & Bonnard 2010) voimistuminen. Julkisen muistamisen politiikasta on lukuisia esimerkkejä, muistolaesta poliittisiin julistuksiin sekä patsaiden pystyttämisestä (ja tuhoamisesta tai siirtämisestä) historian opetusta koskeviin määräyksiin saakka. Näiden muistipoliittisten toimien tavoitteena on synnyttää ja aktivoida kansalaisissa siteitä tietynlaisen historiantulkinnan jakavaa yhteisöä ja – ehkä vielä enemmän – tiettyä tunneyhteisöä (*affective community*, Suny 2008) kohtaan. Koska julkisen

muistamisen politiikan keskiössä ovat usein erityisesti historiallisten *vääryyksien* muistot ja kokemukset, siihen liittyy helposti kiistoja. Nuo kiistat koskevat poliittisia suhteita (valtioiden tai saman valtion kansalaisten välillä), muistojen järjestystä (yksilöllisten ja kollektiivisten muistojen välillä sekä niiden ja historian tutkimuksen välillä) ja moraalista järjestystä (eettisen relativismin ja eettisen universalismin välillä). Niiden käsitteleminen, saati ratkaiseminen, on siksi hankalaa: valtasuhteet, identiteetit, emotionaaliset siteet ja moraalikäsitteet kietoutuvat niissä yhteen tavalla, joka ei useinkaan suo kovin paljon elintilaa rationaalille, loogiselle ja moniperspektiiviselle argumentaatiolle historiallisista teemoista.

Euroopan integraatioprosessin aikana luotujen eurooppalaisten instituutioiden eräänä perusajatuksena alusta alkaen on ollut tukea kansojen keskinäistä yhteisymmärrystä ja rauhanomaisia suhteita. Kun kipeää menneisyyttä koskeva julkinen muistelu on tullut yhä enemmän osaksi eurooppalaista julkisuutta, Euroopan unioni on osaltaan pyrkinyt edistämään sellaisten keskusteluympäristöjen luomista, joissa kipeän menneisyyden muistoja ja kokemuksia voitaisiin käsitellä rakentavasti. Samassa hengessä Euroopan neuvosto on tukenut aktiivisesti pyrkimyksiä luoda julkisia tiloja ja verkostoja, joissa Euroopan kansalaiset voisivat käsitellä ja vertailla yhdessä muistojaan ja tulkintojaan menneisyyden kipukohdista; näitä ovat olleet esimerkiksi hankkeet *The Image of the Other in History Teaching* sekä *Shared Histories for a Europe without dividing Lines*.

Koulun historian opetuksen merkitys kipeän menneisyyden muistojen käsittelemisen ympäristönä voi olla suuri, jos opetus nähdään vapaan ajattelun laboratoriksi, jossa nuoret kansalaiset voivat kehittää valmiuksiaan eritellä historiallisia kiistakysymyksiä ja tarkastella kipeää menneisyyttä moniperspektiivisesti eri toimijoiden näkökulmia ja kokemuksia koetellen. Jotta tällaiselle opetukselle olisi hyvät lähtökohdat, on tärkeää, että meillä on tietoa nuorten historiatietaisuudesta, etenkin siitä, millaisia ovat heidän käsityksensä historiallisesta jatkuvuudesta ja historiassa vaikuttavista muutosvoimista ja toimijoista sekä näiden moraalista vastuunalaisuudesta. Näiden asioiden voidaan nimittäin olettaa heijastuvan siihen, miten mielekkäänä he pitävät esimerkiksi ajatusta historiallisesta moraalista vastuusta ja historiallisista hyvityksistä. (Löfström 2012a, 2012b.) Tällaisen tiedon pohjalta voidaan toivoa olevan paremmin mahdollista tuoda opetukseen menneisyyden kipupisteiden käsittelyn tapoja, jotka ovat historiallisesti valideja, historiandidaktisesti hedelmällisiä ja kansalaisyhteiskunnallisesti ja eettisesti kestäviä (vrt. Selman & Barr 2009). Tämä päämäärä muodostaa perustan hankkeelle *Teaching History for a Europe in Common – THIEC*.

Hankkeen sisältö

THIEC:in tavoitteena on kehittää välineitä koulun ja opettajakoulutuksen käyttöön historiallisten kipukohtien käsittelyä varten historian opetuksessa. Hankkeessa on osanottajia kuudesta maasta: Suomesta, Ranskasta, Portugalista, Unkarista, Puolasta ja Venäjältä. Hankkeen ovat käynnistäneet ja sitä johtavat Stanislas Hommet Caenin yliopistosta ja Jan Löfström Helsingin yliopistosta, ja sen muut osanottajat edustavat seuraavia yliopistoja: Porton yliopisto (Portugal), Länsi-Unkarin yliopisto, Kolomnan yliopisto (Venäjä) ja Zele-na Goran yliopisto (Puola).

Hankkeessa on kaksi osaa. Ensimmäinen on vertaileva tutkimus, miten nuoret näissä kuudessa maassa ajattelevat kipeää menneisyyttä, historiallista moraalista vastuuta ja historiallisten vääryyksien hyvittämistä koskevista asioista. Teoreettinen avainkäsite tässä osassa on historiatietaisuus, jolla tarkoitetaan inhimillistä taipumusta linkittää menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus toisiinsa mielekkäällä tavalla ja kykyä selittää yhteiskunnan ja kulttuu-

rin ajallisia muutoksia. Historiatietoisuudessa on moraalinen ulottuvuus: historiatietoisuus saa näkyvän muodon muutosta kuvaavina ja selittävinä kertomuksina, ja nämä sisältävät usein – suoraan tai epäsuorasti – myös historiallisten subjektien toimintaa ja vastuuta koskevia moraaliarvostelmia (Rüsen 2004).

Tutkimuksen aineisto muodostuu lukiolaisnuorten ryhmähaastatteluista (*focus group*), jotka analysoidaan laadullisesti. Aineistosta rekonstruoidaan, millaisia argumentaatio- ja tulkintamalleja nuoret käyttävät keskustellessaan historiallisen moraalisen vastuun teemasta. Ryhmähaastatteluja on tutkimusmetodinä pidetty hedelmällisenä varsinkin silloin, kun tutkimuksen teema on monimutkainen, moniulotteinen ja arkaluontoinen (Löfström 2010; metodista lähemmin Barbour 2007). Tässä tutkimuksessa eri maissa tehdyt ryhmähaastattelut ovat siltä osin erilaisia, että ryhmissä käsitellyt historialliset aiheet on valittu kunkin maan oman historiapolitiittisen keskustelun sisältöjä ajatellen. Yhteistä kaikille haastatteluille on, että ryhmissä on viritetty keskustelua seuraavista aiheista: Voiko menneisyyden vääryyksiä korjata? Kuka voi korjata niitä ja kenelle? Miten niitä voitaisiin korjata? Mitä motiiveja historiallisilla hyvityksillä on? Mitä vaikutuksia niillä on?

Hankkeen ensimmäisessä osassa analysoidaan myös historian opetussuunnitelmia ja historian oppikirjoja sen kannalta, miten niissä käsitellään kansallisen tai globaalin historian kipukohtia sekä tapoja lähestyä niitä. Hanke hyödyntää tutkimustuloksia aiemmista kansainvälisistä tutkimuksista, joissa on selvitetty eurooppalaisnuorten historiatietoisuutta ja yhteiskunnallisia tietoja, taitoja ja asenteita (esim. Angvik & Borries (toim.) 1997; Schulz ym. 2010; Torney-Purta ym. 1999).

Hankkeen toteutusvaiheet

THIEC:in toisessa osassa suunnitellaan, kokeillaan ja arvioidaan pedagogisia välineitä historian opetuksen ja opettajankoulutuksen käyttöön kipeän menneisyyden käsittelyä varten. Kunkin maan työryhmä valitsee 1–2 historian kipupistettä maansa historian tai laajemmin Euroopan tai maailman historian alueelta sekä laatii niiden opetusta varten opetuspaketin, joka toteutetaan lukion historian opetuksessa tai opettajankoulutuksen historian didaktiikan opetuksessa. Opetuspaketin tavoitteena on edistää opiskelijoiden valmiuksia tarkastella historiallisten vääryyksien kokemuksia ja tulkintoja kriittisesti, analyttisesti ja moniperspektiivisesti sekä ottaa huomioon asiaan liittyviä poliittisia, historiatieteellisiä ja eettisiä ulottuvuuksia. Opetuspakettien toteutukset analysoidaan ja evaluoidaan sen kannalta, millaista opiskelijoiden prosessointi opetustapahtumassa yllä mainituissa suunnissa on. Opetuspaketin evaluointi ei sisällä testiasetelmaa vaan kohdistuu sen käytettävyydessä ja vastaanotossa oleviin mahdollisiin ongelma-kohtiin. Kunkin maan tutkimusryhmä tekee yhteistyötä valitujen koulujen ja opettajien kanssa ryhmähaastattelujen toteuttamisessa sekä opetuspaketin kokeilussa ja evaluoinnissa. Arvioinnin pohjalta opetuspaketteja muokataan. Muokattuja opetuspaketteja pyritään levittämään koulujen ja opettajankoulutusyksiköiden käyttöön kansallisia kanavia ja hankkeen blogi-alustaa käyttäen sekä yhteistyössä eurooppalaisten järjestötoimijoiden kanssa. Hankkeen toinen osa toteutetaan vuosina 2013–2014.

Hankkeen ensimmäinen tutkijaseminaari järjestettiin Caenissa 13.–16.11.2011. Siinä osanottajat esittivät katsauksen historiallisia kipukohtia koskevan julkisen keskustelun nykytilasta kussakin maassa. Seminaariin sisältyi kaksi workshopia. Teemoina olivat nuorten historiallisen vastuun käsityksiä koskevan tutkimuksen teoreettiset perusteet ja ryhmähaastattelujen metodologia. Hankkeen ensimmäisen osan yleiset suuntaviivat on laadittu mukaillen Suomessa 2008 käynnistynyttä tutkimushanketta, jonka aiheena ovat lukiolaisnuorten tavat hahmottaa historiallisten vääryyksien käsittelyyn liittyviä kysymyksiä (ks.

Löfström 2010; Löfström 2011). Workshopien aineistona oli 2008–2009 Suomessa tehdyissä ryhmähaastatteluihin käytettyjä haastattelurunkoja ja näissä haastatteluissa kerätyn aineiston esimerkkejä. Suomalaishankkeen haastattelurunkoa tukena käyttäen hankkeen muissa osallistujamaissa on kevään 2012 aikana laadittu vastaavat haastattelurungot ja tehty niitä käyttäen ryhmähaastattelut. Valittuja otteita haastatteluista sijoitetaan englanniksi/ranskaksi käännettynä THIEC:in blogi-sivulle Internet-osoitteessa <http://thiec.iufm.unicaen.fr/>. Sivulle on sijoitettu muun muassa kunkin osanottajamaan haastattelurungot.

Hankkeen toinen tutkijaseminaari järjestetään Helsingissä 26.–28.9.2012 THIEC:in, Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimusryhmän ja Suomen kouluhistoriallisen seuran yhteisseminaarina nimeltään *Teaching painful past in Europe – Enseigner les passés douloureux en Europe*. Seminaaria tukee myös Suomen kasvatustieteellinen seura. Seminaarin ohjelma koostuu hankkeen osanottajamaissa tehtyjen ryhmähaastattelujen alustavista analyyseistä sekä kutsuttujen jatko-opiskelijoiden seminaariteemaan liittyvistä tutkimusesittelyistä.

THIEC:in tuloksia esitellään kansallisissa ja kansainvälisissä historian ja kasvatuksen tutkimuksen konferensseissa. Konferenssipaperit samoin kuin hankkeessa julkaistavat artikkelit sijoitetaan alkukielisinä hankkeen blogiin (ks. Internet-osoite edellä).

Kirjallisuus

- Angvik, Magne & von Borries, Bodo (toim.) 1997. *Youth and history. A comparative European survey on historical consciousness and political attitudes among adolescents*. Hamburg: Koerber-Stiftung.
- Barbour, Rosaline 2007. *Doing Focus Groups*. London: Sage.
- Löfström, Jan 2010. Mitä nuoret ajattelevat historian vääryyksien hyvittämisestä: erään tutkimusprojektin teoreettisia ja metodisia lähtökohtia. Teoksessa Ropo, Eero ym. (toim.), *Toisensa kohtaavat ainedidaktikat*. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja A:31, 231–246.
- Löfström, Jan 2011. Ryhmähaastattelu historiatietoisuuden tutkimuksen välineenä. Havainnot lukiolaisten ryhmähaastatteluista teemana historialliset hyvitykset. Teoksessa Tainio, Liisa ym. (toim.), *Näkökulmia tutkimusperustaiseen opetukseen*. Helsinki: Suomen ainedidaktinen tutkimusseura, 81–96.
- Löfström, Jan 2012a. The Finnish high school students speak on historical reparations: A note on a study of historical consciousness. From historical research to school history. *International Society for the Didactics of History Yearbook* 33, 191–206.
- Löfström, Jan 2012b. I skuggan av historiska orättvisor? Vad finländska gymnasieelevers reflektioner kring historiska gottgörelser berättar om deras historiemedvetande. Teoksessa Eliasson, Per ym. (toim.), *Historiedidaktik i Norden 9:1: historiemedvetande – historiebruk*. Malmö: Malmö högskola & Högskolan i Halmstad, 74–95.
- Mink, Georges & Bonnard, Pascal (toim.) 2010. *Le passé au présent. Gisements mémoriels et actions historicisantes en Europe centrale et orientale*. Paris: Michel Houdiard Éditeurs.
- Pakier, Malgorzata & Stråth, Bo (toim.) 2010. *A European memory? Contested histories and the politics of remembrance*. New York: Berghahn Books.
- Rüsen, Jörn 2004. *Historical consciousness: Narrative structure, moral function, and ontogenetic development*. Teoksessa Seixas, Peter (toim.), *Theorizing historical consciousness*. Toronto: University of Toronto Press, 63–85.

- Schulz, Wolfram, ym. 2010. Initial Findings from the IEA International Civic and Citizenship Education Study. Amsterdam: IEA.
- Selman, Robert & Barr, Dennis 2009. Can adolescents learn to create ethical relationships for themselves in the future by reflecting on ethical violations faced by others in the past? Teoksessa Martens, Matthias ym. (toim.), Interpersonal understanding in historical context. Rotterdam: Sense, 19–41.
- Suny, Ronald 2008. Some theoretical considerations. Teoksessa Heacock, Roger (toim.), Temps et espaces en Palestine. Beyrouth: Institut français du Proche-Orient. [www-lähde]. < <http://ifpo.revues.org/477> > (Luettu 8.6.2012).
- Torney-Purta, Judith ym. (toim.) 1999. Civic education across countries: Twenty-four national case studies from the IEA civic education project. Amsterdam: IEA.

(Suomenkielinen käännös: Jan Löfström)

Stanislas Hommet toimii johtajana ja historian ja maantieteen didaktiikan opettajana Basse-Normandien opettajankoulutuslaitoksessa Caenin yliopistossa (Université de Caen/IUFM Basse-Normandie).

Jan Löfström toimii historian ja yhteiskunnallisten aineiden didaktiikan yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksella.

Uutta demokratiaa etsimässä?

Tiina Karhuvirta

Demokratiaan liittyviä uusia ilmiöitä nostetaan Suomessa esille. Eduskunta on pohtinut joukkoistamista (Aitamurto 2012) ja uuden yhteisöllisyyden odotetaan muuttavan demokratiaa (Niinikoski & Välikangas 2012). Edustuksellisen demokratian vastineeksi on kehitetty ja kokeiltukin erilaisia deliberaatioon liittyviä toimia (ks. esim. Herne & Setälä 2005). Edustuksellisen vaalidemokratian vastapainoksi kansalaisilla voi olla erilaisia vastademokratian keinoja (Rosanvallon 2008). Suomessa edistetään valtiovallan toimesta demokratia-politiikkaa, vaikka Kari Palonen (2009) huomauttaakin ”demokratiapolitiikan” olevan demokratian latistamista, vesittämistä ja epäpolitisoinnista. Demokratiaa halutaan kehittää ja sen toivotaan kukoistavan.

Sitra toteutti vuosien 2011–2012 aikana demokratian kehittämiseen liittyvän yhteiskunnallisen kokeiluhankeen Uusi demokratia -ohjelman. Ohjelman tavoitteena oli kokeilla erilaisia toimintaideoita ja pohtia yhteiskuntaa, jossa hallinto ja ihmiset luovat yhdessä yhteistä. Ohjelman avainkäsitteitä olivat vuorovaikutus, luovat ratkaisut ja palvelut sekä ihmisten aktiivinen osallistuminen aikakautena, jolloin ei ole olemassa ”yhtä isoa vaan tuhat pientä” ratkaisua. (Sitran kotisivut.) Pääsin osallistumaan ohjelman lopputapahtumaan keväällä 2012, jolloin esillä oli messumaiseen tapaan erilaisia kokeiluhankkeita, vuorovaikusta yleis-